УДК 371.315:811.111'255

Валентина Стрілець

ORCID iD 0000-0003-0806-0289

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології і перекладу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
вул. Героїв Оборони, 15, 03041 Київ, Україна,
vvctrilets@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ НЕПОВНОГО ПИСЬМОВОГО НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ

У статті конкретизуються підвиди неповного письмового науково-технічного перекладу. Розглядається типологія фрагментарного перекладу та етапи його навчання. Описується зміст етапів навчання анотативного й реферативного перекладу за двома схемами. Аналізуються спільні і відмінні навички і вміння повного й неповного письмового перекладу. Визначається роль і місце неповного письмового науково-технічного перекладу в системі фахової підготовки майбутніх бакалаврів філології та пропонується оптимальна послідовність навчання видів і підвидів письмового перекладу за повнотою відтворення змісту тексту оригіналу.

Ключові слова: анотативний переклад; етапи навчання; майбутні бакалаври філології; неповний письмовий науково-технічний переклад; реферативний переклад; фрагментарний переклад.

<https://doi.org/10.28925/2078-1687.2019.3-4.8489>

Вступ. Спектр перекладацьких послуг, які надає сучасний письмовий перекладач для певної галузі, зокрема нафтогазової, є надзвичайно широким. Наявність великих масивів англomовної науково-технічної інформації та необхідність її оперативного представлення вітчизняним фахівцям у скороченому вигляді, а також потреба в донесенні до англomовної цільової аудиторії (представників виробництва та науковців) новітніх вітчизняних здобутків галузі актуалізує перекладацькі завдання, виконання яких вимагає письмового перекладу відібраних за заданою тематикою фрагментів тексту оригіналу (ТО) чи представлення його змісту у скомпресованій формі, спираючись, у першу чергу, на поставлену мету й цільову аудиторію. Тому фахова підготовка майбутніх бакалаврів філології має включати навчання не лише повного, а й неповного письмового перекладу, що потребує розробки відповідної методично обґрунтованої системи.

Науковці розглядали різні аспекти проблеми навчання неповного письмового перекладу. А. Паршин (2000) запропонував власну типологію видів перекладу, у якій за крите-

рієм повноти і способу передачі смислового змісту оригіналу виділив повний і неповний переклад, виокремивши в межах останнього скорочений, фрагментарний, аспектний, анотативний і реферативний підвиди. О. Борінос (2012) здійснила порівняльну характеристику скороченого перекладу, реферування й анотування в контексті навчання іноземної мови студентів економічних спеціальностей. Л. Черноватий (2013) описав дві схеми (чотирьох- і двохетапну) навчання письмового гетеровалентного (неповного) перекладу, а саме реферативного й анотативного, конкретизував відповідні вміння та звернув увагу на їх відмінності від умінь еквівалентного (повного) перекладу. В. Ігнатенко (2017) запропонувала методику навчання неповного (реферативного й анотативного) письмового перекладу франкомовних статей сільськогосподарської галузі. Н. Нестерова (2011) проаналізувала проблеми смислової компресії й семантичної адекватності в процесі реферативного перекладу. Н. Герте (2016) охарактеризувала його денотативну модель. Т. Король (2018) звернула увагу на доцільність навчання анотативного перекладу майбутніх філологів на початковому етапі їхньої професійної підготовки. Т. Серова

(2014) дослідила специфіку науково-технічного фрагментарного проблемно-обумовленого перекладу, а В. Степанюк (2017) запропонувала його типологію. Аналіз зазначених наукових джерел засвідчив неоднозначність авторів у класифікації підвидів неповного письмового перекладу і їх змістового наповнення, а також різні підходи до визначення їх ролі й місця в загальній системі навчання майбутніх перекладачів науково-технічних текстів.

Мета статті – охарактеризувати особливості навчання неповного письмового науково-технічного перекладу, конкретизувавши й розкривши сутність його підвидів та з'ясувавши його роль і місце в системі формування перекладацької компетентності майбутніх бакалаврів філології.

Підвиди неповного письмового науково-технічного перекладу. У науково-методичній літературі (Борінос, 2012; Ігнатенко, 2017; Паршин, 2000; Черноватий, 2013) знаходимо як різні підвиди неповного письмового перекладу, діапазон яких варіюється від двох (Ігнатенко, 2017; Черноватий, 2013) до п'яти (Паршин, 2000), так і розбіжності авторів у їх тлумаченні.

А. Паршин (2000) розглянув види перекладу за критеріями повноти і способу передачі смислового змісту ТО, виділивши в межах неповного перекладу такі підвиди:

- 1) скорочений переклад, який передає смисловий зміст ТО у згорнутому, тобто скороченому вигляді;
- 2) фрагментарний переклад окремої частини / частин ТО;
- 3) аспектний переклад лише тієї частини тексту, яка відповідає заданій ознаці відбору (аспекту);
- 4) анотаційний переклад, у якому відображаються лише головна тема, предмет і призначення ТО;
- 5) реферативний переклад, у якому відображаються тематика ТО, його призначення, методи дослідження, отримані результати (с. 17–18).

Вважаємо, що автором не зовсім чітко дефіновано скорочений підвид, адже смислове згортання спостерігається також під час реферативного й анотативного перекладів, про що йтиметься далі. Викликає сумнів доцільність виокремлення аспектного перекладу, який можна ототожнювати з фрагментарним. Характеризуючи п'ятий підвид, дослідник, ймовірно, мав на увазі наукові тексти.

О. Борінос (2012), також оперує терміном «скорочений переклад», який, згідно з автором, носить риси фрагментарного й аспектного, потребує вмінь реферування й анотування, а кінцевою метою має відображення смислового змісту тієї частини оригіналу, яка пов'язана з безпосереднім завданням (с. 94). Таке тлумачення видається не зовсім чітким, зокрема, автором не конкретизовано, що мається на увазі під відображенням смислового змісту – повний чи неповний переклад відібраного фрагмента ТО. Крім того, скорочений переклад розглядається не як вид професійної діяльності перекладача, а як об'єкт навчання англійської мови студентів-економістів.

Не викликає сумнівів виокремлення в межах неповного письмового перекладу анотативного й реферативного підвидів, які описані в багатьох наукових розвідках (Герте, 2016; Ігнатенко, 2017; Нестерова, 2011; Черноватий, 2013), а також фрагментарного перекладу, актуальність якого підтверджена як ученими-методистами (Серова, 2014) так і перекладачами-практиками. Навчання цих підвидів неповного письмового науково-технічного перекладу буде проаналізоване в статті.

Письмовий **фрагментарний** науково-технічний переклад, який згідно з Т. Серовою (2014), є проблемно обумовленим, передбачає вирішення декількох перекладацьких комунікативних завдань, які, на нашу думку, корелюють з етапами виконання цього підвиду неповного перекладу:

- перекладацьке пошуково-референтне читання і вибір фрагментів;
- орієнтувально-референтне читання фрагментів і їх логічне розміщення;
- перекладацьке інформативне читання, осмислення, розуміння і фіксація предметного змісту кожного фрагмента як програми для повного письмового перекладу;
- виявлення всіх еквівалентних відповідників;
- породження тексту повного письмового перекладу кожного фрагмента;
- перекладацьке зіставне читання всіх перекладених фрагментів і їх перестановка;
- оформлення текстових зв'язків між усіма перекладеними фрагментами;
- оформлення всього тексту перекладу (ТП) (с. 276).

Вважаємо, що на етапах виявлення еквівалентних відповідників і породження ТП

фрагментів перекладачу необхідні ті ж самі знання, навички і вміння, що і для виконання відповідних етапів повного перекладу, у тому числі й із використанням засобів інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Доцільно також завершити описаний процес редагуванням ТП, яке, ймовірно, передбачається на останньому з перерахованих етапів.

В. Степанюк (2017, с. 40) запропонувала типологію проблемно обумовленого фрагментарного перекладу за такими критеріями: 1) за кількістю джерел: із одного чи з декількох джерел; 2) за мовами ТО: одно- й багатомовні; 3) за стилістикою ТО: витримані в одному стилі й різностильові спрямованості; 4) за кількістю авторів ТО: переклад джерела / джерел, створених одним автором чи декількома авторами.

Прокоментуємо другий критерій. У реальних перекладацьких ситуаціях перекладач-практик може використовувати багатомовні джерела (наприклад, англійською, другою іноземною (німецькою, французькою тощо) й російською мовами) для виконання перекладацького завдання, яке передбачає фрагментарний переклад, проте в контексті навчання англо-українського й українсько-англійського перекладу ми будемо розглядати переклад із англійської мови на українську і навпаки. Отже, цей критерій охарактеризуємо як мова ТО і ТП, отримавши два підвиди фрагментарного перекладу: переклад із англійської мови на українську та переклад із української мови на англійську.

Анотативний і реферативний переклад – це складний вид рецептивно-репродуктивної мовленнєвої діяльності, в основі якого лежить специфічний характер обробки інформації, а саме трансдукція або семантичне згортання, що має на меті створити цілісний вторинний текст перекладу, який являється семантично / смислово адекватним тексту оригіналу (Ігнатенко, 2017, с. 41).

Дослідники (Ігнатенко, 2017; Черноватий, 2013) наголошують на наявності значних розбіжностей між повним і неповним (зокрема, його анотативним і реферативним підвидами) письмовим перекладом, що суттєво відображається на цілях, змісті, етапах і методах навчання.

Л. Черноватий (2013) наводить дві схеми навчання неповного письмового перекладу. Перша включає чотири етапи: 1) аналіз та осмислення ТО; 2) згортання (компресії) ТО й

складання анотації або реферату мовою оригіналу; 3) створення ТП (переклад анотації або реферату мовою перекладу); 4) редагування ТП (с. 243). Перший етап протікає аналогічно процесу повного перекладу. Специфічним є другий етап, під час якого перекладач відбирає з ТО інформацію, необхідну для породження ТП за новою концептуальною програмою, враховуючи параметри, встановлені замовником (с. 243). Етап породження ТП включає ті ж підетапи, що й під час повного перекладу, а їх зміст має як спільні так і відмінні риси. На підетапі розробки стратегії перекладу перекладач, як автор нового тексту, виходить із власної інтенції, враховуючи при цьому комунікативну ситуацію, яка виникне при контакті адресатів з ТП (с. 243–244). Зміст підетапів пошуку еквівалентів та породження ТП залишається без змін (с. 244). Зауважимо, що в умовах інформаційно-комунікаційного середовища слід переглянути застосування засобів ІКТ. Так, видається недоцільним залучати засоби машинного й автоматизованого перекладу, тоді як застосування корпусних технологій, електронних баз даних, словників і тезаурусів допоможе підвищити якість кінцевого продукту й швидкість виконання замовлення. Зміст етапу редагування в основному співзвучний з відповідним етапом повного перекладу, тоді як етап оцінювання має містити критерії, характерні для реферату й анотації, так семантична адекватність може бути визначена за спільністю денотатних структур ТО і ТП (Черноватий, 2013, с. 246).

Друга схема, яка виключає створення реферату чи анотації мовою оригіналу, охоплює два етапи: 1) аналіз ТО і його смислове згортання; 2) породження ТП. Перший етап характеризується переходом зовнішньої структури ТО до його денотатної структури, яка є результатом розуміння матеріалу і слугує основою майбутнього реферату / анотації. Другий етап – це перехід від денотатної структури до вторинного тексту (Герте, 2016, с. 154). Науковці, які дотримуються цієї схеми, досліджували процес реферативного перекладу, а не особливості його навчання, тому в ній бракує етапу редагування.

В умовах циклічності організації навчального процесу можуть бути реалізовані обидві схеми з урахуванням того, що друга вимагає вищого рівня компетентності в письмовому науково-технічному перекладі.

Місце навчання неповного перекладу в системі формування перекладацької компетентності. У науково-методичній літературі спостерігаються діаметрально протилежні точки зору авторів щодо ролі й місця неповного перекладу в системі формування перекладацької компетентності: від включення навчання анотативного перекладу на початковому етапі підготовки студентів-філологів (Король, 2018) до перенесення анотативного й реферативного перекладу на завершальний етап (Черноватий, 2013). У першому випадку дослідниця обґрунтовує свою позицію відносною нескладністю вмінь анотування суспільно-політичних і філологічних (але не галузевих) текстів та високим мотиваційним потенціалом відповідних вправ. Прибічники другого підходу, навпаки, наголошують на складності вмінь анотування й реферування. Зазначимо, що, по-перше, в контексті навчання галузевого, зокрема нафтогазового, перекладу важливу роль відіграють предметні знання, які набуваються під час повного перекладу, що підтверджує доречність переходу від навчання повного до неповного перекладу; по-друге, неповний переклад, як зазначено вище, включає ряд перекладацьких навичок і вмінь, притаманних повному перекладу, тобто можна спиратися на їх перенесення; по-третє, студенти-філологи набувають знань, навичок і вмінь одномовного анотування й реферування під час вивчення інших філологічних дисциплін («Практика усного і писемного мовлення», «Українська мова», «Основи

наукових досліджень» тощо), що, дає підстави говорити про перенесення деяких із них в інший (двомовний галузевий) контекст за умов належної координації дисциплін навчального плану підготовки бакалаврів філології; по-четверте, неповний, зокрема фрагментарний, переклад базується на гнучкому перекладацькому читанні, яке потребує досить складних умінь застосовування різних стратегій читання впродовж виконання перекладацького завдання. Враховуючи ці фактори, вважаємо оптимальною таку послідовність навчання видів / підвидів письмового науково-технічного перекладу, у якій вони ранжовані за повнотою передачі змісту ТО від повного до максимального стисненого, а саме: повний → фрагментарний → реферативний → анотативний.

Висновки. Навчання неповного письмового науково-технічного перекладу (фрагментарного, реферативного й анотативного) є невід'ємним складником системи фахової підготовки майбутніх бакалаврів філології. Воно передбачає набуття й формування як специфічних знань, навичок і вмінь, так і опертя на ті, які вже набуті й сформовані в процесі навчання повного письмового науково-технічного перекладу та в межах вивчення інших філологічних дисциплін. Визначення оптимальної послідовності навчання видів / підвидів письмового науково-технічного перекладу базується на повноті передачі змісту ТО. Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо в розробці відповідних підсистем вправ.

Література

- Боринос О. А. Сравнительная характеристика сокращенного перевода, реферирования и аннотирования в контексте обучения иностранному языку студентов экономических факультетов неязыковых вузов. *Наука и школа*. 2012. № 4. С. 92–95.
- Герте Н. А. Денотативная модель реферативного специализированного перевода: дис... канд. филол. наук: 10.02.19. Пермь, 2016. 254 с.
- Ігнатенко В. Д. Методика навчання майбутніх філологів письмового перекладу науково-технічних текстів французькою мовою: дис... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2017. 239 с.
- Нестерова Н. М. Реферативный перевод: проблема смыслового свертывания и семантической адекватности. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2011. № 25 (240). Филология. Искусствоведение. Вып. 58. С. 112–118.
- Паршин А. Н. Теория и практика перевода. Москва: Русский язык, 2000. 161 с.
- Серова Т. С. Научно-технический фрагментарный проблемно обусловленный перевод и обучение ему будущих переводчиков. *Педагогическое образование в России*. 2014. № 8. С. 274–277.
- Степанюк В. В. К вопросу о проблемно обусловленном фрагментарном письменном переводе. *Вестник ПНИПУ. Проблемы языкознания и педагогики*. 2017. № 3. С. 32–42. DOI: 10.15593/2224-9389/2017.3.3.

- Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності: підручник для студентів вищих закладів освіти за спеціальністю «Переклад». Вінниця: Нова книга, 2013. 376 с.
- Korol T. G. Annotative Translation as the Outset of Future Philologists' Training. *Імідж сучасного педагога*. 2018. № 2 (179). С. 42–45. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2018-2\(179\)-42-45](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2018-2(179)-42-45).

References

- Borinos, O. A. (2012). *Sravnitel'naya kharakteristika sokrashhennogo perevoda, referirovaniya i annotirovaniya v kontekste obucheniya inostrannomu yazyku studentov ehkonomicheskix fakul'tetov neyazykovyx vuzov* [The comparative analysis of the contracted, reviewing and annotative types of translation in the process of foreign language teaching aimed at students of economic faculties in non-linguistic higher educational institutions]. *Nauka i shkola*, 4, 92–95 (rus).
- Gerte, N. A. (2016). *Denotativnaja model' referativnogo specializirovannogo perevoda* [Denotation model of specialized summary translation]: Candidate's thesis: 10.02.19. Perm, Russia (rus).
- Ihnatenko, V. D. (2017). *Metodyka navchannia maibutnikh filolohiv pysmovoho perekladu naukovotekhnichnykh tekstiv frantsuzkoju movoju* [Methodology of teaching future philologists written translation of scientific texts into the French language]: Candidate's thesis: 13.00.02. Kyiv, Ukraine (ukr).
- Nesterova, N. M. (2011). Referativnyj perevod: problema smyslovogo svertyvaniya i semanticheskoy adekvatnosti [Summary translation: the problem of compression and semantic faithfulness]. *Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta*, 25 (240), Filologija. Iskusstvovedenie, 58, 112–118 (rus).
- Parshin, A. N. (2000). *Teorija i praktika perevoda* [Theory and practice of translation]. Moscow, Russia: Russkij jazyk (rus).
- Serova, T. S. (2014). Nauchno-tehnicheskij fragmentarnyj problemno obuslovlennyj perevod i obuchenie emu budushhix perevodchikov [Technical scientific fragmentary problematically conditioned translation in the process of future translators' training]. *Pedagogicheskoe obrazovanie v Rossii*, 8, 274–277 (rus).
- Stepanjuk, V. V. (2017). K voprosu o problemno obuslovlennom fragmentarnom pis'mennom perevode [On aspect-centered fragmentary translation]. *Vestnik PNIPU. Problemy jazykoznaniya i pedagogiki*, 3, 32–42. DOI: 10.15593/2224-9389/2017.3.3 (rus).
- Chernovatyj, L. M. (2013). *Metodyka vykladannia perekladu yak spetsialnosti: pidruchnyk dlja studentiv vyshchyx zakladiv osvity za spetsialnistju «Pereklad»* [Methodology of teaching translation as speciality: textbook for translation majors]. Vinnytsia, Ukraine: Nova Knyha (ukr).
- Korol, T. G. (2018). Annotative Translation as the Outset of Future Philologists' Training. *Imidzh suchasnoho pedagoga*, 2 (179), 42–45. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2018-2\(179\)-42-45](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2018-2(179)-42-45) (eng).

ОСОБЕННОСТИ ОБУЧЕНИЯ НЕПОЛНОМУ ПИСЬМЕННУМУ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОМУ ПЕРЕВОДУ

Стрилец Валентина, кандидат педагогических наук,
доцент, доцент кафедры иностранной филологии и перевода,
Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины,
ул. Героев Оборона, 15, 03041 Киев, Украина, vvctrilets@gmail.com

В статье конкретизируются подвиды неполного письменного научно-технического перевода. Рассматривается типология фрагментарного перевода и этапы его обучения. Описывается содержание этапов обучения аннотативного и реферативного перевода по двум схемам. Анализируются общие и различные навыки и умения полного и неполного письменного перевода. Определяется роль и место неполного письменного научно-технического перевода в системе профессиональной подготовки будущих бакалавров филологии и предлагается оптимальная последовательность обучения видам и подвидам письменного перевода по объему передачи содержания текста оригинала.

Ключевые слова: аннотативный перевод; будущие бакалавры филологии; неполный письменный научно-технический перевод; реферативный перевод; фрагментарный перевод; этапы обучения.

PECULIARITIES OF TEACHING CONTRACTED SCIENTIFIC AND TECHNICAL TRANSLATION

Strilets Valentyna, PhD (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of Department of Foreign Philology and Translation,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
15 Heroiv Oborony Str., 03041 Kyiv, Ukraine, vvctrilets@gmail.com

Teaching contracted scientific and technical translation is an indispensable component of prospective translators' training. The article analyzes the definitions of different subtypes of contracted translation and concretizes those which have been studied in academic papers and which are the most relevant for real life job related situations of technical translators' professional activity, namely: fragmentary, summary and abstract subtypes of translation. The typology of fragmentary translation is considered against such criteria as the number of sources, languages, style and authorship; stages of appropriate teaching are described. The procedure of teaching summary and abstract translation is presented through two models: the four-stage one implying making up a summary / abstract in the source language and the two-step one focused on creating it in the target language. The comparative analysis of full and contracted translation has shown that teaching contracted translation implies acquiring and forming both specific knowledge, sub-skills and skills and relying on those which have already been acquired and formed in the process of teaching full translation and within other philology related subjects. The role and place of contracted scientific and technical translation in the system of prospective translators' training is determined as well as the optimal sequence of teaching translation types and subtypes based on the source text content conveyance (full → fragmentary → summary → abstract) is suggested. The development of appropriate subsystems of exercises is outlined as prospect of further research.

Key words: abstract translation; contracted scientific and technical translation; fragmentary translation; prospective Bachelors of Philology; stages of teaching; summary translation.

Стаття надійшла до редакції 01.10.2019

Прийнято до друку 31.10.2019